

Minnesta1 öfver framlidne biskop Lars Landgren, hållet vid prestmötet i Her...

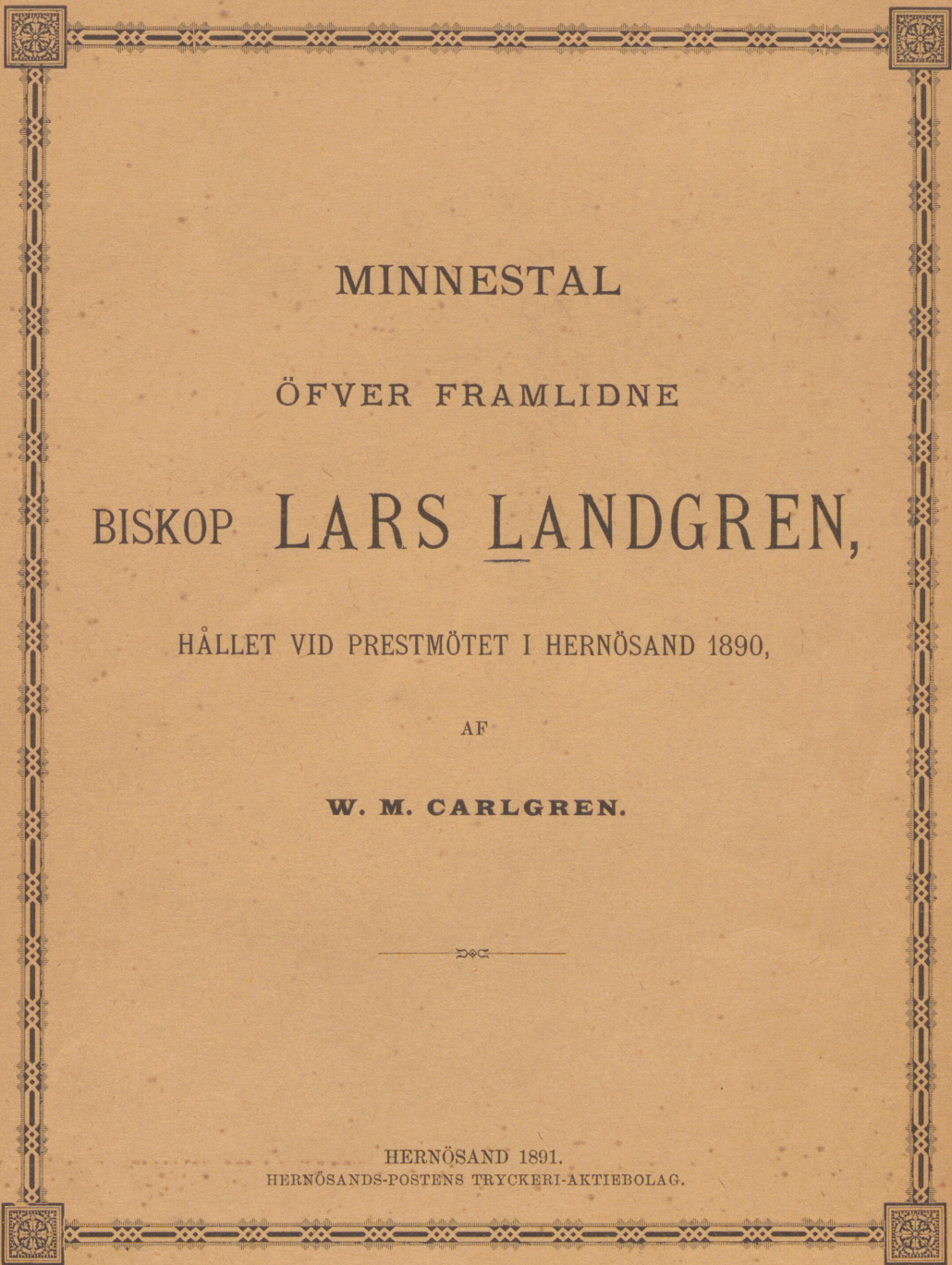
Carlgren, Wilhelm Mauritz,

8 B Br. Landgren

National Library
of Sweden

Biogr.
Lv.
(Bv)
o

MINNESTAL

ÖFVER FRAMLIDNE

BISKOP LARS LANDGREN,

HÅLLET VID PRESTMÖTET I HERNÖSAND 1890,

AF

W. M. CARLGREN.

HERNÖSAND 1891.
HERNÖSANDS-POSTENS TRYCKERI-AKTIEBOLAG.

Kungl. biblioteket

0 0000 000102586

MINNESTAL
ÖFVER FRAMLIDNE
BISKOP LARS LANDGREN,

HÅLLET VID PRESTMÖTET I HERNÖSAND 1890,

AF

W. M. CARLGREN.

HERNÖSAND 1891.
HERNÖSANDS-POSTENS TRYCKERI-AKTIEBOLAG.

MINNESTAL

ÖFVER FRAMLIDNE

BISKOP LARS LANDGREN

HÄLLET VID FÖRESTÖTT I HERNÅSAND 1890

W. M. CARLQVIST

Minnestal öfver framlidne biskop Lars Landgren,

af

W. M. Carlgren.

Med den vördnad, hvarmed man plägar dröja inför bilden af ett folks eller någon mensklighetens storman har jag nalkats den uppgift, som varit mig förelagd, nemligen att inför Hernösands stifts församlade presterskap i ord återkalla minnet af stiftets hädangångne, vördade biskop, Lars Landgren. I medvetande af egen underlägsenhet i förhållande till en högre begåfvad ande, måste man ju alltid vid en dylik uppgift med oro fråga sig: förstår jag den mannen, om hvilken jag skall tala? Kan jag fatta hans storhet eller rätt bedöma den menskliga svaghet, som måhända var från denna storhet oskiljaktig? Och här, vid fråga om biskop Landgrens väldiga personlighet, måste tviflet på egen förmåga växa nästan till förfäran och ångest. Ty den mannen, om hvilken här är fråga, mätes ej med vanligt mått, kan ej bedömas endast efter vanliga regler för uppfattningen af en betydande och stor man. Det som kännetecknar den betydande mannen, är förståndets klarhet, viljans och karaktärens styrka i förening med det oförtröttade arbetets ära. Den sedliga eller inför Gud gällande storheten åter bestämmes af den starka viljans, den stora kraftens rigtning på upphöjda och, såvidt menskligt kan dömas, inför Gud gällande syftsmål. Minnestalarens uppgift måste i allmänhet hufvudsakligen blifva att inom denna ram — framställningen af den stora förmågan och dess rigtningar — söka afteckna sitt föremål. Uppfostran och lefnadsförhållanden syfta i våra dagar till utplånande af det individuella, det personligt och sjelfstän-

diget egendomliga hos människan. För att komma till rätta här i världen måste man genomgå vissa noga reglementerade utvecklingsskeden, låta stöpa sig i de former, den s. k. civilisationen föreskrifver, och den offentliga och enskilda uppfostran i enig samverkan öfvervaka på det nogaste, att det uppväxande släktet tillskäres efter gällande modell. Så stubbas och jemnstrykas karakterer och personligheter, och der någon gång en mäktigare ande går sin egen väg och franträder med äkta ursprunglighet blir han lätteligen betraktad som ett sällsamt underting, föremål för undran, möjligen för löje. Få människor hafva på samma gång den starkt utpreglade originalitet, att de, — för att begagna en välbekant bild — gå »som stark ström med egna vågor genom hafvet», och tillika den högburna, moraliskt vördnadsbjudande öfverlägsenhet, att de, hvar helst de framgå, mötas endast af hyllning och vördnad. En bland dessa få var Lars Landgren. Försöker man i minnets pantheon plasera Landgren i rät linea med andra kyrkans framstående män, och börjar man så efter något slags sedvanligt schema teckna hans bild, skall man snart finna att man kommer till korta. Man får visserligen den betydande mannen med storhetsdraget kring sitt äne, men Lars Landgren får man alldeles icke. Undantagsmänniskan hos denne man skall så lifslevande och nästan förebrående inställa sig för erinringen och åskådningen, att minnestecknaren, nedslagen, skall känna sig som en stympare och klåpare, den der med oinvigda händer vill söka i ett konstverk efterbilda något, som naturen sjelf gjort oefterhärmligt. Biskop Landgren sjelf var stark i förmågan att i en träffande liknelse, ett enda eller några få kraftord göra åskådligt och lefvande det som han ville för åskådningen försinliga. Detta var hos honom en naturens särskilda gåfva. Att söka på något sätt efterlikna honom derutinnan är visserligen vågadt, men å andra sidan vet jag icke heller, huru man af Landgrens andliga skapnad skall annorledes kunna få den behöfliga helbilden, än på det sätt, att man i något exempel ur erfarenheten och verkligheten söker en motsvarighet, som tillnärmelsevis ställer honom fram för föreställningen. Jag afser härvid, som man lätt kan förstå, natursidan af hans karaktär, tänker mig honom såsom rätt och slätt människa, oberoende af

tillfälligheter, af åldern och en i Herrans tjänst och fruktan fortgående helgelse. Men när jag går att namngifva den allom bekante man, med hvars natur Lars Landgren synes hafva haft den närmaste släktskap, sker det icke utan bäfvan: jag känner mig liksom gripen i håret af vår hänsöfne biskops skugga. Den man jag åsyftar såsom en Landgrens förebild är Karl XII. Han var, denne konung, för biskop Landgren hardt när en styggelse. Likväl skulle Landgren sjelf, om man gått honom på lifvet, svårligen hafva kunnat förneka likheterna, ehuru man naturligtvis får ihogkomma, att envåldskonungens karaktärsdrag kunde utveckla sig till ytterligheter, som hos en lagbunden, i sin maktutöfning begränsad, from nutidsbiskop icke kunde komma i fråga. Det utprägladt originela, det storslaget typiska, som icke rymmes inom vanliga mått, viljestyrkan, den personliga oförskräcktheten, herskareanden förenad med gudsfruktan och naturlig godsintet, den hos starka naturer vanliga styrkan i välvilja och styrkan i ovilja, oförmågan att finna sig i mötande hinder, den nordiska kämpanaturen i samklang med enkelheten och flärdlösheten i det yttre uppträdandet, som dock alltid bjöd hyllning och vördnad — se der några otvunget sig erbjudande jemförelsepunkter mellan den sällsamme konungen och den, om jag så vågar säga, sällsamme biskopen. Man kan föreställa sig Karl XII såsom den der från en höjd såg ett aflägsset mål och med orubblig viljekraft dit styrde sin gång utan att akta på de stötestenar och svårigheter, en obeveklig verklighet lade i hans väg. Han sökte väl hjälp, men fick han icke en *sådan* hjälp, som han sjelf ville, så föraktade han hjälpen, men afvek icke från sitt mål. Liksom han icke sparade sig sjelf, så sparade han icke sina krigare, men han kunde ock taga af sig fältkappan, för att värma en trött och frusen kämpe, och för att låta sina soldater hvila, kunde han sjelf hålla nattvakt. Här är ju något, som osökt kommer oss att tänka på Lars Landgren? Såg denne i andanom ett mål, dit han ville, så gick han snörrätt på målet, utan att så noga se till om en bestående verklighet tillät det eller fogade sig i hans beräkningar. Han sökte medverkan af andra, men den som med honom hade sin hand vid plojen, när en ny tankefåra skulle plöjas, han fick icke heller se tillbaka eller släppa sitt tag, och

var man ej redo att helt och obetingadt följa, så hände det nog, att man fick erfara en kanske icke så alldeles rättvis tillämpning af skriftens ord: den som icke är med mig, han är emot mig. Sjelf med friskt och hurtigt mod underkastande sig mödor och umbäranden, var han ock redobogen att med hängifven sjelfuppoffring värma och styrka dem, som skulle blifva hans medkämpar för det rike, för hvilket *han* lefde och stred.

Karl XII har i anseende till sitt okonstlade, rättframma väsende, sin moraliska storhets fullkomliga afvikelse från de ytliga, prålade och hycklande former, hvori man då var van att se jordens mäktige röra sig, förefallit både dåtid och efterverld såsom ett slags sagohjelte, såsom en den der blifvit lösrückt från sin egentliga omgifning och förflyttad bland ett slägte, dit han egentligen icke hörde. Under det han för somliga framstått såsom ett halft oförstådt dygdemönster, hafva åter andra i honom sett en »flamma, uppblossande ur sagoålderns aska», »en i den nya tiden inkastad kämpe från forntiden». Och männe icke mången bland oss erinrar sig, hurusom en likartad föreställning om en grå forntidskämpe — möjligen en Karl XII:s fältprost eller dylikt — genomlade oss, då vi första gången sågo Landgrens väldiga gestalt och hörde den något doft entoniga basrösten på sitt gammaldags osmynkade kraftspråk tala till oss. Öfver Karl XII:s mäktiga personlighet dröjer, oförsvagad af menskliga bristers skugga, ett underbart skimmer. Han har blifvit en legend. Landgren skall så blifva och har till en del redan så blifvit äfven han.

Landgren har sjelf med förkärlek skildrat och med exempel belyst fromma mödrars inverkan till danande af stormän med kristlig karaktär, och af den värme, hvarmed han talade om sin egen mor kan man sluta, att han sjelf varit ett sådant exempel. Hans fader åter, en allmogeman i Östervåla i Vestmanland, lärer väl hafva varit en sträf och styfsint natur, som på gammaldagsvis velat regera öfver sitt hus och de sina¹⁾. Egendomligt nog synas således Landgrens ärfda anlag hafva haft samma förutsättningar som Karl XII:s, en enveten far, en from och god moder.

1) Med afseende på denna och åtskilliga andra uppgifter hänvisas till *Minnestal vid biskop Landgrens graf* af v. pastor Lundström.

Vi skola i det följande få se Karl XII:te naturen, huru den hos Landgren vidare framträder och utvecklar sig.

Född den 14 Maj 1810 flyttade Landgren som liten gosse med sina föräldrar till Tierp, hvilken ort sålunda under ynglinga- och läroåren blef hans hembygd. Då gossen uppväxt och blifvit student, ville han sjelf hafva ett ord med i laget rörande sin framtid, och de tvenne viljestarka och kraftiga andarne, far och son, synas härvid hafva drabbat tillsammans på ett sätt, som föranledde ett slags brytning. Fadern ville hafva sonen till prest, sonen ville bli filosofie magister, och då fadern vägrade honom allt understöd för gradualstudier, tog den unge Landgren afsked från föräldrahemmet med de orden: nu kommer jag ej tillbaka förrän jag är magister; och det gjorde han icke heller. Hjelpande sig fram medelst konditioner på landet och vikariat vid läroverk, arbetande under dagens timmar för andra, hade han helt visst hufvudsakligen endast nattens timmar för sig sjelf. I nattens frid arbetade han sedan också alltid gerna, och hela hans lif blef en belysning af de öfver hans hvilobädd tecknade orden: tiden är kort. Understödd af sin rika begåfning och sitt ovanligt starka minne gick han, trots ett ihållande, med blodspottning och någon gång fullkomlig vanmakt förenadt bröstlidande, raskt framåt på studiebanan. Redan år 1833, vid 23 års ålder, vann han lagerkransen. Derpå finna vi honom som apologist vid Upsala katedralskola samt från 1839 till 1844 såsom rektor vid Hudiksvalls läroverk. Under tiden hade han flitigt idkat teologiska studier, 1838 tagit teologie kandidatexamen och 1841 blifvit prestvigd af erkebiskop Wingård. Redan 1842, således vid 32 års ålder, utnämndes han till kyrkoherde i Delsbo, hvilket embete han tillträdde 1844. Än ett år och han var kontraktsprost i norra Helsinglands kontrakt. *Här i Delsbo är det nu Karl XII:te arten hos honom framträder i ny, förklarad gestalt, och här börjar egentligen Landgrens betydande lifsgerning.* Den kraftiga ande, som under studietiden upprätthållit en bräcklig kropp, hade med icke mindre kraftansträngning slitit den hegelska filosofiens snaror, i hvilka äfven han varit fången, och sökt och funnit den starkhetskälla, som helgar kraften till en kraft i Gud. »Jag behöfde 2 år för att tvätta af mig den akademiska mörjan» var Land-

grens eget drastiska kraftuttryck, som väl hufvudsakligen gälde hans befrielsekamp mot den hegelska spekulationen. *Hel och fullständig i allt*, som Landgren var, blef han äfven hel och fullständig i den evangeliska tro, hvars fana han svurit, i den hängifvenhet, hvarmed han slöt sig till vår evangelisk-lutherska kyrka, kring hvars tempelgård han också lifvet igenom gjorde sin trogna vakt med en Luthers glada mod och tillförsigt om sanningens seger. Hvad han i sitt förträffliga arbete *Grunddragen till läran om Gud* uttalar såsom läroståndets pligt, nämligen att visa huru »de till utvärtens anseende för verldsmenniskan så frånstötande dogmerna genom Guds andes bemedling liksom öfvergå i den kristna människans kött och blod och utgöra hennes helsa, lif och salighet» — det bevisade han sjelf i lif och lära, af denna tanke blef han sjelf det skönaste personliga uttryck. Så antog der i Delsbo hans kämpanatur dragen af en hedningarnes oförfärade och nitälskande apostel, som iklädt sig Guds harnesk och därför modigt gick fram, predikande och undervisande, midt ibland öppna och hemliga fienders ondska och försåt. Ty sådan var delvis — visst icke allmänt — den församling, hvars herde han blifvit, att Kristi evangelium der syntes hafva varit en sådd på den hedniska vildhetens och råhetens helleberg. Här, der han hade att verka till tjufvars, lönnbrännares, vilda slagskämpars och mordiska naturers förbättring, här behöfdes något mer än det naturliga modet, här behöfdes ock något af Elie anda och kraft, af en Stefani hänförelse. Och Landgren visade, att han hade en fläkt af denna anda. Hvad den borgerliga lagens väktare icke vågade, det vågade han — inställa sig midt ibland detta förhärdade slägte, gå det på lifvet och börja krama de andliga pestbölder, hvaraf det led. Redan hans ovanligt resliga, respektbjudande gestalt, hans väldiga stämma och hans språk af en egendomlig must och merg voro honom mäktiga bundsförvandter i kampen mot råa sinnen. Landgren har visserligen sjelf, med stöd till och med af vittnesintyg, på det bestämdaste tillbakavisat såsom osannfärdiga de sägner, som spridts om honom såsom den der, när goda ord icke hjälpte, äfven förstått det öfvertygande och vältaliga språk, som ligger i ett kraftigt grepp i kragen på oregerliga sällar. Säkert är deremot, att, när »Långlasse»

plötsligen uppenbarade sig i krogvästern och bland vilda hopar, fältet lika plötsligt befanns rensopadt och krogkunderna stadda på flykt genom dörrar och fönster. Af det sätt, hvarpå han med ingifvansens slagruta förstod att lefva sig in i sin råa hjords lif, för att såmedelst beherska densamma, har man en förträfflig profbit i en liten af honom utgifven bok om delsbomålet, der bland annat förekommer ett i högsta måtto roande samtal, som tvenne delsbokarlar föreställas hafva haft med hvarandra på genuint delsbomål. Och han uträttade äfven stora ting till sin församlings lyftning och förädling. För att bryta udden af det hedniska väsendet, egnade han sig med hela sin energi åt folkundervisningens sak. När han icke lyckades förmå socknemännen att i en viss, illa beryktad trakt bygga skolhus, afslöt han öfverläggningen med de orden: skolhus skall det bli, jag bygger det väl sjelf. Samma dag, på hvilken detta nya skolhus invigdes, anlades mordbrand i en annan del af socknen. »Jag bygger väl ett skolhus der också», sade Landgren — och gjorde så. Endast genom en tillfällighet undgick han en gång ett af ilskna fiender anlagdt, lifsfarligt försåt.

Midt under allt det myckna arbetet för sin församling beredde han sig dock äfven tid att idka teologiska studier och en ganska omfattande vetenskaplig författareverksamhet. Vi kunna här endast namngifva hans kyrkligt-teologiska arbeten från denna tid: hans på vidsträckta studier grundade missionshistoria, hans i särskilda skrifter utgifna afhandlingar om *dopet*, om *rättfärdiggörelsen*, om *helgelsen*, om *kyrkan*, samt framför allt den af vetenskapliga teologer högt skattade afhandlingen »Grunddragen till läran om Gud», hvartill kommo flera uppsatser i »Tidskrift för svenska kyrkan» och i »Teologisk tidskrift».

Hvad Landgren varit för Delsbo, derom hafva vittnat den kärlek och tacksamhet, hans församlingsbor, såväl vid hans skilsmessa från dem, som sedermera på ett rörande sätt ådagalagt. Vid särskilda tillfällen efter sin hitflyttning har han erfårit prof på deras trofasta vänskap och kärlek. Den 22 Juni i år besöktes hans graf af ett sällskap delsbobor, som från sin hembygd hit styrt sin färd med ångaren Delsbo, för att, samman slutna kring minnesvärden, fira en gemensam, minnets och tack-

samhetens fest och såsom sinnebild af hyllning och saknad smycka med blommor hans graf.

Landgren skulle icke få sin sista hvilostad i Delsbo. Från sitt jemförelsevis lugna herdetjäll derstädes kallades han till ett större och vidsträcktare verksamhetsfält, mera motsvarande hans framstående egenskap och förmåga. Redan 1858 var han uppförd på förslag till biskopsstolen i Visby. 1864 var han bland de till biskopsembetet i Hernösands stift föreslagne. 1875 intog han 2:dra rummet på förslaget till sistnämnda, då åter lediga embete och blef så den 10:de Mars 1876 af Kungl. Maj:t utnämnd till detta stifts biskop. I detta sammanhang kan bland utmärkelser, som kommit honom till del, omnämnas, att han varit ledamot af riksdagen både under det gamla och nya representationssystemet, att han var ledamot af det »Nordiske Oldskrift-Selskab» i Köpenhamn, hedersledamot af Vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien, ledamot af vetenskapsakademien samt kommandör med stora korset af nordstjerneorden. Såsom prof på den erfarenhet Consistorium från början erhöi om sin nye biskops naturel, särskildt sådant det framträdde i hans ringaktning för former, då dessa syntes honom vara intet annat än onödiga omsvep, må här anföras, att då hans rum på biskopsförslaget var gifvet, kyrkolagens föreskrift om hvad de föreslagne från sin sida böra iakttaga så sorglöst af honom behandlades, att han till domkapitlet insände endast en lös uppgift om sin ålder samt några strödda uppgifter ur sitt tjenstelif. Domkapitlet måste i höfliga ordalag hemställa, huruvida han icke kunde vara benägen att uppfylla hvad Domkapitlet måste anse lagen i ty fall fordra. Då kommo visserligen vederbörliga uppgifter, men Domkapitlet, som under tiden varit förhindradt att insända det eljest färdiga förslaget, måste naturligtvis hos Kungl. Maj:t äfven angifva orsaken till dröjsmålet.

På våren 1876, men medan ännu vinter rådde, gjorde Landgren en liten »fransysk» visit i sin blifvande biskopsgård, men ingen hade derom på förhand fått någon underrättelse. Använd i en vanlig, snygg släde med en delsbodräng till skjutskarl (anekdotlusten har äfven haft att förtälja om ett visst medfördt matsäcksskrin), hade han icke lyckats få kvarter i de

vanliga, för resande afsedda, men för tillfället upptagna lokaler och helt visst icke heller blifvit bemött med all den höfviskhet, vid hvilken han var van. Och sannolikt var det icke heller lättare för Hernösandsborna att i den enkle, okände främlingen ana stiftets biskop, än det var för hofmännen vid kung Rings hof att i den »ludne björnskinnsman» igenkänna Frithiof den starke. Utslungande öfver staden den föga artiga benämningen »håla», reste han, utstyrd som han var, i hundskinns-pels och hundskinnsmössa direkte upp till biskopsgården, der han, utan att angifva hvem han var, slog sig ned, såsom jag tror mig veta, i köket hos gårdens gamla inventarium, den s. k. Biskopsbrita, och begärde få se rummen. Hela denna tilldragelse, de repliker, som vexplades, och den scen, som följde, då Landgren äntligen fann för godt att uppenbara sin biskopsnatur, hafva redan antagit legendform med olika variationer, den ena öfverbjudande den andra i lustighet.

Den 24 Maj 1876 tog Landgren säte såsom ordförande i Hernösands Consistorium och började sin mödosamma verksamhet såsom stiftets öfverherde. Hvilken trakt af detta vidsträckta stift, till areal utgörande halfva Sverige, finnes väl, der icke den 70-årige biskopen förr eller senare uppenbarade sig? Af lägsna finn- och lappmarkers folk såg för första gången huru en biskop såg ut. Huru den gamle tog sig fram deruppe i höga norden, måste för den, som känner till de väglösa, ogästvänliga trakter, hvilka han besökte, förefalla nästan som en gåta. Men på sådana färder var Landgren liksom i sitt rätta element. Karl XII:te-naturen, helgad till missionärens bragdlystnad, hade der ett fält liksom enkom skapadt för sig. Så vidt jag vet, har ingen, som kunnat blifva oss en pålitlig sagesman, deltagit i dessa hans färder. I eller med en liten ensitsig, oansenlig karriol, som satte hans stora kropp i trångmål, men lätt kunde föras på ångbåt eller till och med bäras, drog den gamle åstad från Hernösand. På bort- eller hemresan besökte han kuststäderna, för att öfvervara skolornas års-examina. Så långt han kunde bland fjäll- och skogsvägar eller kanske rättare stigar, som om vintern voro vägar, men ej om sommaren, använde han nu sin karriol. Men så hände, att ett moras stängde vägen. Några uppbådade handfasta karlar måste

då bära eller på annat sätt krångla åkdon och biskop, hvilken stundom ogeneradt satt qvar i sin karriol, öfver spången eller kafvelbron, tills man åter kom på fast mark. Vid färder uppför Torneå elf togs karriolen sönder och medfördes på roddbåten. Väder och vind generade honom icke. I »ur och skur» kunde han komma, i ur och skur resa sin väg. På detta sätt lärde han emellertid känna dessa obesökta, alltför okända trakter och samlade en erfarenhet, som kom stiftsstyrelsen till godo. Ständigt lika varm för folkundervisningens sak — måhända den mest utpreglade, starkaste och vackraste sidan af hans lifsgering — hade han här i Norrland och särskildt i dess nordligaste områden ett vidsträckt fält för sin omvårdnad. Men enskildheterna i fråga om denna hans verksamhet måste här förbigås. Hvad särskildt Hernösands omnejd angår, behöfver jag endast erinra om seminariet i Säbrå och skolan i den s. k. Gådeåstaden, båda af honom med icke ringa personliga uppoffringar grundlagda. För finnars och lappars föstrande i svensk anda ifrade han varmt. För den lappska nationalitetens bevarande såsom sådan hade han visserligen intet sinne; det nationelt nomadiska lapplifvet ansåg han gå sin undergång till mötes. Men hans omsorg om nomadfolket var icke derföre mindre. Vackert var att se huru nästan årligen en liten grupp högtidsklädda lappar, som här vintertid hade sina kåtor, i synbar tillgifvenhet och vördnad flockade sig kring den åldrige biskopen, då han inbjudit dem till såväl timlig välfägnad som en samtals- och uppbyggelsestund i härvarande bönehus.

För främjande af gudsfruktan och kristligt lif var han oaf-låtligt verksam, och då han såg, att säden var mycken, men arbetarena få, var han angelägen att med värdiga män fylla de glesnande presterliga lederna, men också icke mindre oförskräckt angelägen att, der så behöfdes, ur ledet utmönstra ovärdiga arbetare. I sitt fromma spanande efter presterliga rekryter, hvarhelst inom Sveriges landamären de kunde påträffas, var han merendels en lycklig skaffare. Men äfven för många bland dem, som af kunglig nåd fått tillåtelse att, utan vederbörliga akademiska prof, här vid domkapitlet pröfvas och der-efter ordineras, skulle det hafva blifvit svårt, om ej omöjligt att nå det sökta målet, så framt icke Landgren sjelf med

en hängifvenhet och sjelfuppoffring snart sagdt utan like, åtminstone vid hans ålder, personligen understödd dem. Icke nog med att han nästan alltid hade en eller flere prestkandidater till ständiga gäster i sitt hem, der de hade fri bostad och fritt bord, utan detta biskopshem blef ett litet presterligt seminarium, der *han ensam* var lärare och i arbete, vakor och bön, stundom från morgon till qväll, undervisade de unga ämnessvennerna och förberedde dem för deras kall. Den gamle, lutande läraren visade sig härvid till och med starkare än lärjungarne, hvilka stundom måste bedja att få hvila. När omsider undervisningen afslutats, hände det att den åldrige biskopen sjelf följde examinanden till den examinerande lektorn och der satt, lik en öm och orolig mor, som med sin närvaro vill uppmuntra och stödja sitt räddhågade barn. Arbete var hans lust, och mångahanda voro de ämnen, som sysselsatte hans verksamma själ. Redan de löpande ärenden — kyrkans eller undervisningsväsendets — som tillhörde en biskop öfver Hernösands stift, kunde hafva varit nog för en så gammal man. Men dessutom räckte han till först och främst äfven för en ganska omfattande kyrkligt-teologisk författarverksamhet. Hans förmåga på detta område fick isynnerhet en ny stor uppgift i granskningen af den nya bibelöfversättningen. Det var en lust att iakttaga den ifver och nitälskan, med hvilken han arbetade, den djupa lärdom, det skarpsinne och den fyndighet, han nedlade i de ganska dryga utlåtanden, han åstadkom, och hvilkas koncept kunna ses i Hernösands Consistorii arkiv. Med hela öfvertygelsens eld bekämpade han fortfarande det sektväsende, som ville spränga hans älskade lutherska kyrka. I »Utlåtanden öfver kyrkliga frågor till Hernösands stifts presterskap» spred han ljus öfver en mängd förhållanden och spörsmål, som rörde kyrka och presterskap. Med sannskyldigt hjeltomod uppträdde han dervid särskildt mot den mäktiga goodtemplarrörelsens våldsamma öfverdrifter, fäfänglighet och maktlystnad. Sjelf, såsom man vet, en praktisk nykterhetsvän, försvarade han sitt icke absolutistiska presterskap mot beskyllningen för dryckenskapens främjande och fördrog med lugn, om också icke utan djup bedröfvelse öfver att se sig misskänd, de smädelser, som slungades mot honom person-

ligen. Men när goodtemplarne vågat förklara måttligheten för en fiende och en djefvul, då reste han sig, likt det vreda lejonet, och utgöt sin vrede i en skrift, som dock icke blifvit tryckt, mot detta fräcka tal om en ny djefvul, »nämligen måttlighetsdjefvulen, som skall vara den farligaste af det svarta bandet».

I lärdom som i arbete understöddes han af ett sällsynt minne, som på skilda områden af vetande ofta gaf honom en viss öfverlägsenhet öfver andra, som voro mindre minnesgod. Och för allt ädelt och upphöjdt menskligt vetande intresserade han sig. Såsom hans blick var riktad mot de himmelska ting, så var han ock en ganska kunnig iakttagare af stjernhimmelens under och företeelser. Det hände, att han i nattens timmar lemnade sin bädd och sitt rum, för att derute, stundom till undran för dem, som tillfälligtvis fingo se honom, betrakta det stjernklara fästet och derefter på himmelskartan fortsätta sina studier.

Redan i ett tidigare skede af sitt lif hade Landgren grundat ett etnografiskt-historiskt museum i Hudiksvall, och i Enångers kyrka har han likaledes grundlagt ett historiskt-kyrkligt museum, helt visst det yppersta i sitt slag som i någon landsort finnes. Att äfven Hernösand har ett museum af en redan icke ringa omfattning är ett Landgrens verk. Mången torde ännu med ett leende erinra sig det oparlamentariska sätt, hvarpå han inledde denna fråga hos allmänheten, men erinrar sig helt visst också med vördnad och tacksamhet, huru det var *han*, som satte lif i spelet och sjelf icke aktade sig för god att träda framför teaterrampen och tala för den goda saken. Man skulle här kunna utbreda sig öfver det intresse, den praktiska insigt, ja äfven skönhetssinne, som han ådalagt i fråga om byggande af kyrkor och läroverkshus. Till sådana byggnader höra exempelvis nya allmänna läroverkets hus i Hernösand och seminariibyggnaden i Umeå.

I en nedåt vidgad krets har han hugfäst sitt minne såsom de fattiges vän. Såg man, såsom nog rätt ofta hände, den gamle biskopen, ensam eller åtföljd af biskopinnan, styra sina steg åt Gådeåstaden, så gälde det nog icke sällan att taga reda på några armodets barn. »En glad gifvare älskar Gud», och Landgren gaf villigt och gerna, men visserligen icke utan ur-

skilning. Exempel gifva vid handen, att han i sitt allmosegifvande älskade att stundom omgifva sig med en alldeles särskild hemlighetsfullhet.

»En biskop skall vara gästgifvare», heter det ju också, och denna pligt uppfylde han på ett sätt, som en stor del af de här församlade säkert med tacksamhet minnes. Men om han var en god värd, så var han deremot en så mycket dåligare gäst, i den mening nämligen, att han, enkel och måttlig som han var, gjorde mycket dåligt skäl för sig vid gästabudsbordet; och mången husmoder, särskildt bland dem, som på hans visitationsresor voro hans värdinnor, torde ännu erinra sig sin grämselse, då han icke blott för egen del försmådde den rikliga välfägnaden, utan äfven för andra vållade ett okärt afbrott i dess inmundigande.

Först mot slutet af sin lefnad sågs han icke sällan något trött, men eljest bibehöll han en förunderlig sinnets spänstighet i förening med en glädlig godmodighet och en mindre vanlig grad af humor. Mästare i konsten att på ett åskådligt sätt berätta, kryddade han sina samtal med lustiga exempel och historier, merendels hemtade från hans egen erfarenhet och särskildt från det honom alltid kära Delsbo. Lika litet som den, hvilken råkat blifva föremål för hans djupare övilja, glömmes den sylhvassa eldstråle, som ljungade fram ur hans öga, lika litet glömmes den, som varit föremål för hans välvilja, den blick af innerlig, skälmsk skalkaktighet, som af samma öga kunde utsändas. Hans helsning på gatan, när man mötte honom, bestod vanligen i följande, med halft rytande stämma utstötte sats: god dag, hur står till i denna *krångliga* värld, eller något annat liknande attribut till »värld». Obeskrifligt kostligt var, när han en gång, mötande en fetlagd man, med en skälmsk blick på personens mage frågade, huru det stod till i denna *bugtiga* värld, och dervid tillika lät sin käpp beskrifva en oefterhärmligt rolig båge, hvars mening icke kunde missförstås. Sällan har väl en biskop gjort sig mindre möda att i yttre åthäfvor upprätthålla sin biskopliga värdighet, men sällan har väl det oaktadt en biskop varit mera allmänt föremål för en uppriktig vördnad.

De rum, der vi säkert alla eller de allra flesta kunna i våra tankar mötas att skåda framför oss den flärdlöse, högreste och vördnadsbjudande, men af åren något lutande gestalten af vår hänsofne biskop, är talare- och predikstolen. Biskop Landgrens tal från nämnda rum voro icke i egentlig mening egnade att röra eller hänföra, ja knappast att skarpt draga till sig en allmänhets odelade uppmärksamhet. Om man undantager, att den något färglösa och entonigt grofva basstämman stundom höjdes till en dundandre styrka, för att derpå åter kanske alltför mycket dämpas, framflöt hans tal tämligen enformigt utan något vare sig själens eller kroppens tecken till lifligare rörelse; och hans framställningssätt, till hvilket vi strax med några ord måste återkomma, var med all sin kärnfulla enkelhet och innehållets gedigenhet dock icke egentligen populärt eller vältaligt i den mening, att det fångslade en menighets öra. Den som verkligen sökte undervisning jämte uppbyggelse gick visserligen aldrig bort utan att föra med sig en för det andliga lifvet fruktbar skatt af vetande och ämnen för eftertanke. Men om hans åhörare i allmänhet kände sig lyftade och öfvertygade, så var detta måhända i mindre grad en följd af styrkan i hans vältalighet och bevisning, än af den mäktiga dragningskraft, som låg i hans person och i vissheten om den talandes egen öfvertygelse. Ty någon mera okonstlad, hel och viss evangelisk luthersk tro och öfvertygelse, än biskop Landgrens, torde vara svårt att finna. När han ifrade för folkskolor och hela vårt folks förståndsutveckling, besjälades han af det vissa hopp, att af detta kunskapernas och upplysningens utsäde skulle uppspira en gyllene skörd af, såsom han sjelf någonstädes uttrycker sig, »fast kristlig tro och deraf vunnen frid i Gud och orubblig fasthet att göra hans vilja». Hans åsigter om allmän medborgerlig bildning andades också en så genom-sund, praktisk kärnfriskhet, att det var en lust deråt.

I närmaste samband härmed stod hans storartade världs-åskådning, som åt vetenskapen och konsten gaf en evigt gällande betydelse såsom de der i sjelfva verket söka samma mål som religionen, nämligen »Gud och den han sändt hafver, sonen, i hvilken all den sanning, som mensklig vetenskap upptäcker, allt det härligaste, som mensklig konst bildat, all den

fullkomlighet, som Herrans helige från begynnelsen eftersträfvat, är af evighet närvarande och inneboende». Och på ett annat ställe uttrycker han samma tanke sålunda: »Det finnes ingen verklig kunskap, ingen verklig sanning vare sig inom religionen eller den världsliga vetenskapens område, som ej är utgången ifrån Gud och länder till hans ära, om den rätteligen brukas». Stora tankar, stort och härligt uttryckta!

Men en brist, som oaktadt all tankens både djup och skärpa likväl icke sällan røjde sig i biskop Landgrens framställning och försvagade dess verkan, var bristen på strängt logisk tankeföljd. Att han klart öfverskådade sitt ämne synes visserligen framgå af den mångsidiga belysning han kunde gifva detsamma och af den fördomsfrihet, som tillät honom att med den fria blick, som eljest kännetecknar lekmannen, betrakta äfven andliga ämnen och företeelser. Men å andra sidan synes han ofta i sitt tänkande hafva varit bestämd af ett slags egen intuition eller inre åskådning, som gjorde för honom »solklart» det som icke var lika solklart för andra. Att med följdriktighet fatta och fasthålla de ledande synpunkter, som skulle vägleda till det åsyftade målet, var icke hans starka sida. Det beräknande förstånd, som länk för länk sammanbinder tankarne till ett helt med den afsedda verkan till slutföljd, tycker man sig icke sällan sakna. Härutinnan, liksom i allt annat, framskyntar åter Karl XII:te-lynnets. Hvad Landgren sade eller skref var kraft, och en mäktig malmåder af snille och tankedjup stack upp i dagen, men tankarne kommo, om jag så får säga, ofta såsom löshuggna block, de der fagits som de kommit, utan att underkastas den eld- och smältningsprocess, som varit af nöden för ett sammanjutet helt. I oskiljaktigt samband härmed stod hans egendomligt naturkraftiga språk. Liksom konturbilden af hans egen personlighet syntes, om jag så får säga, i helt stycke huggen ur den ursprungliga nordiska kraftkaraktärens granit, så bar ock hans sätt att uttrycka sig, pregeln af den andes naturfriska omedelbarhet, hvarifrån det utgått. I skrifter af mer eller mindre polemiskt innehåll gnistrade icke sällan hans språk af kraftmetaforer, och liknelsernas ljungande och rafflande träffsäkerhet hade stundom en nästan förbluffande verkan. Men den originelt rättframma och mindre finslipade form, hvori han

väl äfven i allmänhet kan sägas hafva uttryckt sina tankar och som i vissa fall var hans styrka, kunde ock blifva en svaghet i den art af framställning, som afser att lugnt undervisa, röra och värma. Jag förbiser icke, att han äfven dervid stundom rörde sig med liknelser af ljuftigare klangfärg, vittnande om ett vaket natursinne, som från skapelsens rikedom och härlighet lånade sina ingifvelser. Men enär hans tungomål öfverhufvud umbar de veka frasernas makt, den mjukhet, smidighet och behag, som lockar örat att följa med, må man ej förundra sig, om ett slägte af vekare natur, än hans, skulle hafva funnit hans föredrag stundom lida af en viss saftlöshet — ofta kanske mera tonens än innehållets — helst denna torrhet icke alltid tillräckligt ersattes af den tankarnes sammangjutna enhetsföljd, som kunnat tvinga åhöraren till uppmärksamhet. För den, som äfven med språksinnets intresse hörde honom, hade hans framställning ibland ett slags alldeles eget värde derutinnan, att man liksom tyckte sig bevittna en språkets skapelseakt, uttrycksförmågans ur sakernas egen natur framsprungna första grofhuggningsarbete i tankens verkstad. Allt detta hindrade emellertid icke, att der Landgren var djupt gripen af sitt ämne — jag tager t. ex. hans öfverlägset storslagna Lutherspredikan 1883¹⁾ — der kunde han ock åt sin framställning i dess helhet gifva en mäktig helgjutenhet af kraft och klarhet och dertill en vältalighet och innerlighet, som förrådde en dold skaldeåder. Denna skaldeåder rörde sig icke minst i hans omedelbara och kraftiga fantasi, som stälde till hans förfogande bilder och liknelser, genom hvilka föremålen plötsligen ställes lifslevvande för åskådningen. Det är också bekant, att han stundom i bref till sin hustru i versens form skildrade sina reseintryck, äfvensom att han någon gång äfven vid andra tillfällen gjorde vers. Men här hafva vi åter en ny och likväl lätt förklarlig egendomlighet hos denna originela, från alla abstrakta idealer fortvända natur. För skalderna, såsom blott skalder, äfven de mest beundrade, hade han i sjelfva verket en ganska slät aktning. Deras mest högstämda sånger för fosterland, dygd, sanning och frihet ansåg han som ett löst, skimrande skum, en tillfällig svall-

1) Vid Luthersfesten 10 Nov.

våg af en lättörd fantasi, som kunde vara förenad med både en lumpen karaktär och ett kallt hjerta. För Landgren var den i dugande egenskaper, förenade med kristligt lif och samvetsgrann pligtutöfning, frånträddande *karaktären* dock alltid till sist hufvudsaken. Der han såg dessa egenskaper, der ville han ock se gudsfruktan. I sitt nämnda förträffliga arbete »Grunddragen till läran om Gud» säger han på ett ställe: »Först från pligtens höga synpunkt blifver lagen *lag*, samvetet *samvete* och Gud i ordets kristliga mening Gud. Känner jag pligten som en ovirkorligen förbindande magt öfver mig, som jag icke kan svika, utan att samvetet stämplar mig som en brottsling, så är det medvetande hos mig en oafåtlig påminnelse om-Guds tillvaro. Den som i sina dagliga pligter ser Herrans bud och befallning, kan icke tvifla på det väsendets tillvaro, hvars ande klappar i hans hjerta och hvars ärenden och vilja han vet sig uträtta». Ehuru djupt befastad i sin tro på vår kyrkas grunddogmer, var han dock fri från den ensidighet, som i kristendomen, sådan den hittills fattats, ser det i allo fullkomliga, som icke får röras. Tvärtom har han i andanom skådat, huru Kristi kyrka, på sina af Luther återställda grundvalar, genom stormar och strider utvecklar sig till en högre fullkomlighet och sålunda slutligen går att segrande förena hvad nu söndradt är. Hörom huru han uttalar denna tanke i den högstämda profetia, som läses i hans ofvannämnda lutherspredikan och lyder sålunda:

»Hvad kyrkans konung har i sinnet att göra med folken under kommande århundraden, veta vi icke. För närvarande synas partierna bereda kristendomens undergång. Men han, som lät ett nytt Jerusalem uppväxa ur det gamlas grushögar, skall äfven ur de särskilda sekternas ruiner låta uppväxa *en ny och förklarad* kristenhet, då de stora grundsanningar, för hvilkas predikande Luther lefde och dog, skola såsom basunaljud än en gång uppväcka folken från den ena jordens ända till den andra. Kyrkans konung har många blanka pilar i sitt koger. Moses var en, Elias en annan, Paulus en annan, Luther en annan, och innan man derom har någon aning, kan han åter framskicka en annan *blankare* pil, som tränger ännu djupare in i syndens gamla menniska och spränger bergfesten». Hvem förblifver kall vid sådana tankar och sådana ord? Hvem

igenkänner icke här allt det stort anlagda, allt det härligaste och bästa, han hos biskop Landgren anat, vördat och beundrat? Hvem tycker sig icke förnimma, att man här står inför en personlighet, som, ehuru, såsom allt menskligt, fördunklad af skuggor, likväl varit i slägtskap med de nämnda »blanka pilarne», de stora andarne, hvilka till sitt innehåll haft det eviga och oförgängliga och, enär de skådat de himmelska tingen liksom på närmare håll än andra, med den tro, som öfvervinner världen, gått sin bana tvärsäkert fram, oförvillade af allt det lilla, som i allmänhet sysselsätter svaga och kortsynta människobarn?

Till denna sinnets och karaktärens upphöjdhet öfver det tillfälliga och timliga hörde också hans ringa omsorg om det som hörde till hans timliga människa och dess behof — äfven det ett Karl XII:te drag. Att han på sin sista resa inom stiftet i Sundsvall träffades af det missödet att bli kullkörd — en händelse, som i Sundsvall lär ha väckt en viss uppståndelse — var för honom en sak af så ringa vikt, att till och med hans närmaste endast af en tillfällighet fingo kännedom derom. Redan då han begaf sig på nämnda resa, hvars mål var Östersund, torde han hafva burit inom sig det sjukdomsfrö, som inom kort skulle lägga honom på sotsängen. Icke aktande sin ålders eller en mera tillfällig skröplighet afreste han i vårbrytningstiden och ådrog sig förmodligen på resan en förkylning, som utbröt i lunginflammation. Ännu Mariebebådelsedag sågs han, ehuru sjuk, i kyrkan. Motvilligt måste han till sist intaga sängen. Men ännu på långfredagsmorgon deltog han i en hemmets andaktsstund, hvarvid hans maka föreläste det för honom kära ordet om den frälsningsnåd, hvarom just den dagen särskildt påminde och i viss förtröstan hvarpå han, ännu samma dag under pågående kyrkogudstjenst, drog sin sista, lätta och plågfria suck. Hans sista ord voro: Herren upplyfte mig och oss alla genom den heliga anda.

På kyrkogården häruppe står hans minnesvård — en jätte bland likar — af ett enda väldigt, grofhugget gråstensblock, en sinnebild af honom, hvars stoft hvilar derunder. Minnesstenens sällsamma resning skall påminna kommande släkten om den till sin inre och yttre människa stötväxte, helgjutne, flärd-

löse och inför en öfverförfinad tid kanske något skroflige man, som en gång styrt Hernösands stift och omkring hvars minne skola samla sig legender, till hvilka ett vekligt slägte skall lyssna såsom till sagan om en rese, som blifvit prest och biskop. Men vi, som haft honom ibland oss, vi skola bevara hans andes bild lefvande i våra hjertan och på ett betydelsefullare sätt, än genom minnesstenen, vårda hans minne genom att i lif och handling söka återgifva hvad hos den bortgångne varit stort och efterföljansvärdt. Att lefva och verka i store mäns anda, det är att låta dem själfva fortfarande lefva och verka. Så skall Lars Landgrens ande äfven här trotsa förgängelsen. Men för honom var lifvet här, liksom allt det förgängliga, en ringa ting, endast en förberedelse till det ovanskliga kommande, det personliga odödlighetslif, hvarom han i Kristi uppståndelse erhållit löfte; och det är liksom hörde vi hans till samma odödlighetshopp och visshet manande röst i de härliga ord, som ristats på hans minnesvård och som återfinnas i sista versen af uppståndelsepsalmen n:o 108, der den ledande tanken i hvarje vers är denna: Kristus lefver och därför skall du ock lefva.

Och verldar skola hafva slut,
 Och stjernor skola slockna ut,
 Och himlar störta med vår jord;
 Men dig, som tröstat på hans ord,
 Ej når förgänglighetens svall:
Han lefver och du lefva skall.

